

Fr. Martín Sarmiento: *Coloquio de vinteatro galegos rústicos*. Edición crítica e estudio introductorio de Ramón Mariño Paz. [Santiago de Compostela]: Consello da Cultura Galega, 1995, 354 pp.

1. Frei Martín Sarmiento, nado en Vilafranca do Bierzo en 1695, foi unha das mentes máis lúcidas do séc. XVIII español. Iniciador de diversas ramas científicas, en especial a botánica, e precursor de diversas liñas de investigación da lingüística románica que se desenvolverían na segunda metade do séc. XIX, foi, sen dúbida, un adiantado para a súa época. O feito de non ter publicado case nada do que escribiu, non impediu que fose recoñecido e que a súa opinión fose tida en conta polo rei e polos conselleiros reais.

Os seus 50 anos, despois dunha viaxe por Galicia (de xuño de 1745 a xaneiro de 1746), comete a “extravagancia” de centrar toda a súa preocupación científica na lingua e na cultura galega, tarefa á que se dedicará practicamente ata o final dos seus días, en 1772. Este “extravagante” monxe bieito no canto de admirar, estudar e louva-la lingua castelá, centra a súa atención na desprestixiada lingua galega, que compara coa portuguesa e a castelá, co fin de demostrar que era máis pura ca estas no que respecta á latinidade, á vez que defende a “extravagancia” do dereito de os galegos usaren a súa propia lingua¹.

En 1995, ó celebrarse o tricentenario do nacemento de Sarmiento, o Consello da Cultura Galega publicou o seu único libro escrito integramente en galego, o *Coloquio de vinteatro galegos rústicos* ou *Coloquio de Perico e Marica*, nunha coidada edición crítica (e non paleográfica) de Ramón Mariño Paz, baseada, fundamentalmente, na copia de 1789 da Colección Dávila (manuscrito 20378 da Biblioteca Nacional de Madrid). O editor vai intercalando entre as coplas tódalas variantes textuais que aprecia noutros manuscritos da obra (o de Juan Álvarez Bañales de 1771 e o do Museo de Pontevedra, probablemente de finais do séc. XVIII²) e nas edicións do *Coloquio* publicadas por Pensado³ e Axeitos⁴.

¹ Véxase ó respecto a entrada “Sarmiento, Fray Martín” que redactou J. L. Pensado para a *Gran Enciclopedia Gallega*, t. 28 (s. d.), 82-84.

² Na edición do *Coloquio* feita por R. Mariño (p. 14) -en adiante empregarei a abreviatura Mariño (1995) para as referencias a esta edición-, o autor indica que a análise das marcas de auga do manuscrito permite afirmar de xeito claro e terminante que o texto non é unha copia autógrafa do propio Sarmiento, pois este morreu en 1772 e nunha filigrana das primeiras follas do texto lese 1773 como ano de fabricación do papel. Outras circunstancias, como é o tipo de letra, confirman igualmente.

³ Fr. Martín Sarmiento: *Colección de voces y frases gallegas*. Edición y estudio por J. L. Pensado, Salamanca, Universidad, 1970.

⁴ X. L. Axeitos: *As coplas galegas do Padre Sarmiento*. Edición, notas e limiar. Sada: Edicións do Castro, 1982.

O texto está inzado de notas léxicas que o editor tira, xeralmente, da edición de Pensado do *Catálogo de voces y frases de la lengua gallega* (1973) do propio Sarmiento ou do manexo de glosarios do galego medieval. Ademais dalgunha nota morfolóxica e sintáctica, entre as léxicas van intercaladas moitas notas históricas, literarias, etnográficas ou simplemente indicativas do personaxe que intervén en cada momento, o que facilita enormemente a lectura e a interpretación deste texto de escaso interese literario, pero dunha importancia fundamental para coñecérmo-lo estado da lingua galega no séc. XVIII.

Coa redacción do *Coloquio* Sarmiento quería sumarse ás “infinitas coplas y versos en varias lenguas” que se publicaran no verán de 1746 con motivo da morte do rei Felipe V e da aclamación do seu sucesor Fernando VI. O propio autor, que reconece as súas escasas cualidades poéticas, quere poñer sobre o papel o inmenso caudal léxico que recollera na súa recente viaxe por terras galegas, que logo iría glosando e comentando durante moitos anos, practicamente ata o final da súa vida. O autor das coplas é o poeta Marcos da Portela (*alter ego* de Sarmiento), nome tomado dun labrego de Monteporreiro (Pontevedra), que asiste ó coloquio de doce segadores, catro *respigaderas*, dous mozos e dúas mozas -todos eles eran do arceprestado do Morrazo e volvían de Madrid- e catro aldeás que viñan do mercado de Pontevedra, e que concorreron un día de mercado de setembro de 1746 no Chan de Parafita (un alto da parroquia de Marcón no concello de Pontevedra). Alí se puxeron a falar dos sucesos recentemente vividos en Madrid, con alusións e comparacións constantes ó arredor pontevedrés dos asistentes ó coloquio, para mellor comprensión dos feitos ocorridos na capital do reino.

2. A subordinación do poético ó lexicográfico é constante nas coplas do *Coloquio*. Boa mostra da riqueza lexicográfica é o listado con denominacións de peixes (coplas 113-117), que son practicamente as mesmas que hoxe se escoitan na zona mariñeira do Morrazo ou do Salnés (os *jorelos* e os *bucarèos* de que fala Sarmiento, fronte ós *chicharros* e ós *bocartes* do cantábrico galego; os *panchozes* e *buraces*...) ou a relación de artes de pesca (*rapèta*, *geito*, *volante*) e instrumentos de pescar como a *francada* (coplas 1050-1053). Outra mostra pode apreciarse nas designación de insectos e outros invertebrados (coplas 1082-1086) ou no léxico do liño, da roupa e de labores do campo (coplas 1106-1121), así como na impresionante ringleira de sinónimos para larpeiro, pailán, mangallón... (coplas 729-737), á que seguen os termos para a borracheira (copla 740).

Os sintagmas latinos na boca dos mozos son deformados “puerilmente”, polo que o(s) *Memento(s)* de vivos ou de defuntos pasan a *mamentos* (240.2), os *Tantum ergo* que cantan os monxes convértense en *tantonelgos* (411.4), o *Ferdinandus VI* da inscrición das moedas do novo rei trócase en *Fergiña dusvi* (641.1), o probable *parce, parce, mecum* defórmase en *porco, porco, meco* (841.4) e as misas de *requiem* pasan a “misas do *rèquio*” (845.4). Outra mostra do falar “pueril” dos mozos do *Coloquio* son as comparacións grotescas, algunhas realmente ousadas: o son dos chifres da

música do enterro do rei semella o roncar dos ranchos no cortello⁵ ou o chirrar dos ratos no inverno (copla 292); o San Lourenzo é “rostrido torrezno, esturro da Ygrexa”, despois de os homes ou demos turráreno nas grellas (coplas 463-464); o baixón (instrumento de vento) é coma o “tarambollo dos cans”, un pau con dez buratos que se lles pon para que non salten (coplas 817-819), etc.

Á parte do innegable valor lingüístico (e mesmo histórico), o *Coloquio* tamén ten interese etnográfico, pois moito do que nel se trata segue vivo, en maior ou menor grao, en Pontevedra e arredores. A carón das pinceladas da vida mariñeira (xa sinalei antes as artes de pescar) e da vida dos labregos da beiramar (van ó “estrume mareiro” -copla 1182.2-, que se fai con diversos tipos de algas, copla 1121), describíense festas relixiosas coma o Corpus de Pontevedra (coplas 532-541, 993-997), fanse referencias a romaxes como a do S. Benitiño de Lárez (coplas 449-450) e a festas pagás como a da Nao (copla 533.3) ou a danza de espadas dos mariñeiros (copla 1019), a lendas como a do Meco do Grove (coplas 1000-1001), a crenzas populares como a Hostèa ou Compañía (copla 354) e a meiga chuchona (coplas 1153-11544), ós santos obxecto de devoción popular daquela en Galicia (coplas 889-906), entre eles a triada de Cristos (o de Fisterra, o de Ourense e o de Lugo).

Tamén están presentes os divertimentos, especialmente dos nenos, que xogan á billarda (o “lipe cañoto” da copla 502) e andan ós niños de paxaros (copla 1187), e serían sobre todo nenos os que irían á “apañota” de cartos no bateo dos meniños ricos (copla 621-623), o “bitrio” dos bautizos da vila arousá de Cambados ou a “rapañota” (mesmo en vodas) doutras vilas galegas.

Nalgunhas coplas o frade bieito fai unha crítica da política dos Borbóns, como ocorre nas referencias ó poder dos validos na corte (coplas 1068-1072) ou ó decreto polo que se ordenaba que se prendesen os segadores galegos en Castela para mandalos loitar ó norte de Italia (coplas 1033-1049), atrapados coma se fosen peixes, o que fixo que moitos emigrasen a Portugal para fuxir do risco de iren á guerra. Por outra parte, ousa compara-lo embalsamamento de Felipe V (o rei que pronunciou en francés as derradeiras palabras da súa vida, copla 167) coa salgadura dun peixe, que é lañado para sacarlle as magas e botarlle sal (sinxelo método artesanal que aínda se fai coa sardiña e co xurelo no Salnés); posteriormente, o corpo do rei ponse en escabeche, ó engadírenlle “vinagre, allos é mais cheiros” (coplas 218-219). A comparación paréceme esperpéntica, máis que grotesca: o peixe cru sálgase -ou métese en salmoira de querer logo secalo para mellor conservalo-, mentres que o peixe frito escabéchase. Face-las dúas operacións cun mesmo peixe parece un absurdo, pois no canto de conservalo, o que se fai é estragalo.

Hai, ademais, noticias de interese histórico relativas á absentista nobreza galega na corte, como a descrición do papel do meniño Conde de Altamira na proclamación do rei Fernando VI (coplas 563-565, 606-607) ou a creación en Madrid dunha *conguergazon* ou confraría de nobres galegos (coplas 781-799). E de grande interese son as coplas sobre a vida dos xudeos conversos que vivían en Galicia (1132-1173).

⁵ Cf. J. L. Pensado: *El gallego, Galicia y los gallegos a través de los tiempos*. A Coruña: La Voz de Galicia, 1985, 192-193.

3. Ademais das 1.201 coplas da inequívoca autoría de Sarmiento, Ramón Mariño edita as 107 restantes que contén o manuscrito do Museo de Pontevedra e que foran publicadas por Filgueira Valverde⁶, atribuíndollas ó frade bieito. O tema destas coplas son os prexuízos sobre a limpeza de sangue dos cristiáns vellos, de que falaran Perucho e Maruxa nas coplas 1132-1173.

Concordo plenamente con tódalas obxeccións que a esta autoría lle fan Ageitos⁷ e Mariño (pp. 15-16), coa única precisión de que Sarmiento si ten algún caso de *haber* como auxiliar: *habia sido* (873.1); pola miña parte, engadirei o feito de que Sarmiento escribe *avô* (1133.4, 1170.4), *avos* (1126.2) e *avôs* (1146.3), con grafía etimolóxica (e acento á portuguesa) e usa sempre *nume* (182.1, 382.3, 466.4, 496.1, 514.1, 973.2) e *numes* (55.1, 77.3, 322.1, 814.3, 1177.4), mentres que o anónimo continuador emprega a forma *abos* (1207.1, 1217.1), con *b* por influxo da grafía española, e a forma *sobrenomes* (1245.3).

Mariño suxire que o continuador de Sarmiento podería ser un ourensán, se cadra o Padre Sobreira, polo uso de *iste* e do pronome *tu*⁸ (sempre *ti* como suxeito nos moitos rexistros desta forma nas 1201 primeiras coplas). Deixando á parte os castellanismos léxicos das coplas anónimas, que en maior ou menor grao poderían rexistrarse no galego oral descoidado, a análise da morfoloxía e da sintaxe lévame a pensar que o autor podería ser un castelán falante de fóra de Galicia, que se cadra o principal contacto que tivo co galego foi a lectura das coplas de Sarmiento. O continuador usa castellanismos (e inventos) morfolóxicos que resultarían insólitos actualmente nun galego falante, mesmo nun castelán falante de Galicia que use o galego con imperfeccións; moito máis o serían hai máis de 200 anos, cando a castellanización morfolóxica e sintáctica era moito menos forte.

Velaquí unha mostra: a) formas de pretérito perfecto como *a metido* (1206.3), *has ouvido* (1208.1), *ha insinado* (1210.3), *a feito* (1253.1) ou *has dito* (1291.1); b) o pronome persoal *tin* (1278.3, 1283.1) por *ti*, creado por analogía con *min*; c) formas verbais inexistentes como *arrepento* (1254.2, 1269.4) por *arrepinto* ou *añaderon* (1307.4) por *añadiron* (castellanismo léxico con desinencias galegas que se rexistra no galego oral espontáneo), creadas por unha equivalencia *ie* castelán (*tierra, miedo*) / *e* galego (*terra, medo*)⁹; d) o adverbio *no*¹⁰ (“no importa” 1209.1, 1303.3; “no vos e” 1227.1;

⁶ X. L. Filgueira Valverde: “O remate inédito das ‘Coplas’ galegas de Fray Martín Sarmiento”, *Cuadernos de Estudios Gallegos* 87-88-89 (1974-1975), 7-22.

⁷ J. L. Ageitos: “Sobre las coplas gallegas del P. Sarmiento: un supuesto continuador”, *Verba* 5 (1978), 427-431.

⁸ Cf. Mariño (1995), p. 16, nota 25.

⁹ A forma *facen* (1226.1), que o continuador anónimo emprega a carón de *fan* (1209.4, 1234.1), debeu tomala do propio Sarmiento. Este usa *fan* normalmente, pero ten un par de rexistros de *facen* (355.3, 914.2).

¹⁰ Tamén se rexistra a forma *non* do galego común (“nonos coñezo” 1217.2, “non por diñeiro” 1228.2) e a forma reducida *n*, con orixe nunha dismiliación haplolóxica (*non o > n'o*): “no sei” (1231.2), “no fas” (1266.3, 1291.4), con posterior propagación, como en “n’ouvides” (1202.2).

“no he desonra” 1229.3; “no axa” 1286.4); e) a conxunción *ni* (“*ni* rabo 1236.4), que ás veces se rexistra xunto coa forma galega *nin* nun mesmo verso (“*ni* mais *nin* menos” 1300.4); f) e o uso da preposición *a* en “mato aos porcos do crego” (1230.1-2)

Por outra parte, o feito de que a carón da forma lucu-auriense *iste* (*distes* 1217.4, *iste* 1250.3) aparezan formas sen hipercaracterización mórfica (*est’* 1277.2, *estes* 1233.3, *destes* 1235.4, *nestes* 1301.1, *ese* 1231.4 e *eles* 1258.4), xunto co castelanismo *estos* (*destos* 1248.4) e o híbrido *istos* (1271.4), e tamén o emprego das formas non-ourensás *isto* (1209.1, 1225.3, 1229.3, 1291.3, 1303.3) e *niso* (1221.2) a carón de *esto* (1202.2, 1203.4, 1257.1, 1273.1, 1273.4), máis ca reflexo da propia fala debe ser procura de diferencialismo do español. Mesmo o uso de *aquí* (*daquí* 1255.3, *aquí* 1290.1) e non o da forma lucu-auriense *eiquí*, ó igual có emprego de *teñen* (1238.3) no canto de *ten*, forma aínda viva en boa parte de Ourense, fan dubidar que, de ser galego o continuador anónimo, sexa doamente localizable.

4. A cuidada edición das coplas vai precedida dun amplo estudo lingüístico no que Mariño analiza o polimorfismo gráfico e morfolóxico (e mesmo sintáctico no caso do pronome persoal) de Sarmiento, confrontándoo con solucións rexistradas en coetáneos seus como Cornide e Sobreira e mais en textos dos séculos XVI-XVII, o que fai que esta longa introducción sexa un esbozo de gramática histórica do galego dos denominados “séculos escuros” e unha excelente contribución á historia da norma do galego escrito deses séculos.

Na etapa de decadencia (sécs. XVI-XVIII) consolidáronse os principais trazos lingüísticos caracterizadores do galego actual que o afastan do portugués, como a desaparición de vocais nasalizadas, a transformación do sistema de sibilantes medievais con perda do trazo de sonoridade en galego, a distinción pronominal *te / che*, a xeneralización da desinencia *-n* de *collín*, *fixen* e da desinencia *-che(s)* na P2 dos perfectos, a consolidación dos perfectos fortes en *-o* como *houbo*, *dixo*, etc. Asemade orixináronse os principais fenómenos caracterizadores das áreas dialectais do galego moderno, como a diferenza entre zonas seseantes e non seseantes, a distinción entre as áreas de *irmán / irmao* e *mañán / mañá* e as de *cans / cas / cais*, á vez que se documenta nestes séculos a existencia da gheada¹¹. De todo isto hai abundante documentación nos textos expurgados por Mariño, e en especial nas coplas do *Coloquio*.

Tal como sinalou Mariño (p. 93), o Padre Sarmiento “é o máis claro precursor do proceso de elaboración espontánea, non planificada, do *standard* literario do galego moderno e, ademais, avanza posturas e prácticas que, no esquema de desenvolvemento deste proceso proposto por Fernández Salgado e Monteagudo, só aparecen como característica constante do período que eles

¹¹ Segundo Mariño (1995), p.37, no *Coloquio de vinte e catro galegos rústicos* Sarmiento non representa explícita e inequivocamente a gheada, pero si hai documentación na forma *estrujas* (“Estrujas y estruas. Llamen así a las ortigas en Pontevedra”) do *Catálogo de voces vulgares*, editado por Pensado en 1986.

denominan *enxebri* ou *diferencialista*, situado aproximadamente entre 1880 e 1936”, palabras que subscribo plenamente. Sarmiento emprega un galego conscientemente interdialectal en casos coma o plural das formas en *-n* (*capòs* 31.3, *mexillòs* 118.2 a carón de *ringrons* 88.2, *roxons* 228.4) ou na solución *-an / -ans* para masculino (e para *man*) e *-an / -as* para o feminino¹². Sarmiento a mediados do séc. XVIII, Pintos e Saco Arce a mediados do séc. XIX e Castelao no séc. XX son, sen dúbida, referencias fundamentais no proceso de estandarización e de depuración do idioma galego.

Sarmiento depura os castellanismos acudindo ó portugués e ós documentos medievais galegos, do que é boa proba o uso constante de formas como *Deos* (16 rexistros), *galego(s)* (26 rexistros), *desejo* (11 rexistros), *ygresa(s)* (13 rexistros) ou *anjo* (3 rexistros) no canto dos correspondentes castellanismos introducidos pola Igrexa e que aínda hoxe son frecuentes no galego oral. Emprega tamén formas medievais como *estromento(s)* (7 rexistros) “instrumento”, *degredo(s)* (6 rexistros) “decreto”, *irê* (1 rexistro) “herdeiro”, *misteiro(s)* (5 rexistros) “misterio” ou *sagramento*¹³ (5 rexistros) “sacramento”. Por outra parte, rexístranse no *Coloquio* solucións populares ou hipergaleguismos na procura dun certo diferencialismo do castelán, o mesmo diferencialismo dos textos do séc. XIX e dos autores da Xeración Nós (*cirimoñas*, *perdicou*, *paisans*, *acramou*, *exempro*, *tempro* ou *copra*¹⁴).

Os castellanismos de luxo sinalados por Mariño (pp. 95-96) como *cerdo(s)*¹⁵, *quens*¹⁶, *maiz*, *castellan(s)* e *vasallos*, hai que engadir *reyna* (174.1, 176.3, 242.1, 394.3, 402.3, 879.4), *lexos* e variantes¹⁷ (20 rexistros), *abad* (1103.2), *bodega* (1178.4), *jaula* (1187.3), *capilla* (900.3), *rejas* (592.3), *sello* (636.4, 642.4, 644.1), *salados*¹⁸ (105.4), *solo*¹⁹ (840.1), *tabrado* (591.4, 614.2, 616.2) e *tabras* (809.2). Nos nomes dos días da semana non hai castellanismos, pois despois do *luns* (972.1) veñen *terza feira* (805.3, 977.1), *corta feira*

¹² Cf. Mariño (1995), pp. 50-55.

¹³ Cf. Mariño (1995), pp. 94-95.

¹⁴ Hai mostras abundas en todo o *Coloquio* deste diferencialismo procurado por Sarmiento: *colexo* (477.2), *cirimoñas* (539.3), *geño* (946.4, 1095.2, 1123.2); *perdicou* (863.1), *perdicara* (1104.1); *paisans* (1046.1); *crarins* (492.3), *acramou* (433.3, 661.3), *acramazon* (443.1), *recremo* (1187.3), *craro* (937.1, 962.1); *ringreiros* (618.4), *Groira* (844.4); *exempro* (990.2), *enxempro* (433.2, 482.4, 553.2, 569.4, 811.4, 819.2, 852.2, 1018.2), *tempro* (427.2, 622.2, 909.2, 915.4, 929.4, 972.4), *tempros* (920.4), *explicar* (712.1), *explicare* (991.3), *copras* (1201.3), *praticaban* (1036.3), *pubricazon* (659.1), etc.

¹⁵ Tamén se rexistran as formas *porco* (225.3, 841.4 -2 rexistros-, 842.3, 843.4), *porcos* (227.4), *porca* (subs. 821.3, adx. 748.3). Na copla 1130 no verso 3 escribe “rabo de *porco*” e no verso 4 “rabo de *cerdo*”.

¹⁶ Da forma *quens* hai outro rexistro en 906.2, ademais de 941.2 sinalado por Mariño.

¹⁷ Resulta chocante no galego depurado de Sarmiento que soamente empregue unha vez a forma *longe* (155.3) e 19 veces os castellanismos *lexos* (135.2, 262.4, 272.2, 349.4, 408.4, 450.4, 457.4, 567.4, 568.1, 741.2, 894.4, 903.4, 929.2, 1026.2, 1054.2), *lejos* (8.4, 25.4, 323.4, 853.4) e a variante *leixos* (450.4).

¹⁸ Tamén se rexistra *salgado* (230.1) e *salgan* (223.1).

¹⁹ Usa normalmente a forma *so* (68.4, por ex.)

(465.1, 1020.3), *quinta feira* (267.3, 785.3, 1023.3), *sexta feira* (276.3) e *sabado* (26.5, 176.1). O feito de que use *luns* e *corta feira* (e non *segunda feira* e *cuarta feira*) parece indicar que Sarmiento non acude ó portugués, senón que está a empregar denominacións que debían ser xerais daquela, sobre todo na vila de Pontevedra e arredores. Aínda que nunha fase de total retroceso, actualmente os nomes con *feiras*, especialmente a *corta* (coas variantes *cuarta* e *carta*) *feira* e maila *quinta feira* aínda se rexistran no galego occidental²⁰.

Na sintaxe dos pronomes átonos ten moitas incorreccións, especialmente confusións de *te* e *che* e de *o* e *lle* e colocación de formas átonas encabezando a frase²¹. Hai ademais castellanismos na morfoloxía verbal no uso de formas temáticas como *creen* (984.3), *leer* (640.2, 644.2, 646.2), *leelos* (1098.2) no canto das atemáticas *cren*, *ler*; ou no uso de *escurrindo* (635.1) por *escorrendo*. Castellanismo tamén o é o emprego de *fai* (por *hai*) co substantivo “tempo” (639.4, 865.4, 951.4).

A nivel gráfico, a pesar do polimorfismo, hai unha certa coherencia na representación dos sons problemáticos, con solucións tiradas fundamentalmente dos documentos medievais: para a nasal palatal usa sempre *ñ*, mentres que para a lateral palatal emprega en cinco exemplos das primeiras coplas o dígrafo *lh* (*ilhas* 8.4, *olhos* 13.3, etc.), para logo usar sempre *ll*; na representación da fricativa prepalatal xorda usa un criterio baseado na escrita do galego medieval e na do portugués, como ocorre en *hoje* (198.1), *gente* (566.3), *dixem* (567.1), pero con incorreccións como nas formas *beixos* (47.4), *beixaron* (420.1) ou nos 13 rexistros de *ygrexas*²², ou en *eijo* (694.4), *pajariño* (840.3), *queixos* (32.3 para se referir ó alimento) que usa a carón de *eyxos* (29.2), *paxà-ro* (840.3), *paxàras* (1188.3) e *queijo* (21.2). Polo que respecta ó *n* velar, en *unha* márcao coas grafías *m-h*, *m h* e *mh*, sendo esta última a menos empregada; por outra parte, en posición implosiva alternan en todo o texto as grafías *-n* (*chan* 1.1, *chaman* 1.2, *sin* 4.3) e *-m* (*nim* 4.4, *nhum* 11.4, *tem* 23.4).

5. En 1970 J. L. Pensado lamentábase por non poder facer unha edición das coplas a partir do orixinal de Sarmiento, que non conseguiu achar daquela. Consideraba o ilustre estudioso dos nosos lexicógrafos do séc. XVIII que tanto o Manuscrito da Colección Dávila (MS.) coma o de Juan Alvarez Bañales (B.) “pertenecen a copias hechas sobre el original de Sarmiento, el primero mediando quizá la copia de la Colección del Duque de Medina Sidonia, el segundo, por lo menos en su primera parte”²³.

Para ben dos investigadores, o manuscrito desaparecido de Sarmiento apareceu e dentro de pouco estará editado en CD-ROM. Neste ano en que se conmemora o tricentenario do nacemento do frade bieito, a Universidade de Santiago de Compostela, a Consellería de Cultura da Xunta de Galicia e o

²⁰ Cf. C. García, “Los días de la semana en gallego (Problema de interferencias)”, *Verba* 7 (1980), pp. 29-39.

²¹ Cf. apartado 3.14.3 da edición de Mariño (1995), pp. 70-71.

²² Para os rexistros de *ygrexas* véxase Mariño (1995), p. 94.

²³ Fr. Martín Sarmiento: *Colección de voces y frases gallegas*. Edición y estudio por J. L. Pensado. Salamanca: Universidad, 1970, p. 67.

Consello da Cultura Galega estableceron un convenio para dixitalizaren cinco copias dos 18 volumes manuscritos da obra de Sarmiento: as 18.544 páxinas dos 15 volumes existentes en Sanlúcar de Barrameda na Biblioteca de Medina Sidonia e as máis de 3.000 páxinas dos 3 volumes da mesma colección que están no Museo de Pontevedra. Cada unha das institucións asinantes do convenio terá a súa copia, as outras dúas serán para a Biblioteca de Medina Sidonia e para o Museo de Pontevedra.

A consulta deses orixinais e de toda a obra completa axudará a difundir-lo pensamento deste gran ilustrado e posiblemente a un mellor coñecemento do galego do séc. XVIII, que no eido lingüístico, mercé a Sarmiento (e a outros ilustrados como Cornide ou Sobreira), dificilmente se pode seguir afirmando que é un dos séculos escuros. Agardemos que canto antes se faga unha nova edición do *Coloquio de vinteatro galegos rústicos*, cronoloxicamente o primeiro libro do galego moderno, e que se dea a coñecer toda a obra deste “extravagante” frade bieito, iniciador da ciencia botánica e da investigación filolóxica do galego.

Felicito ó Consello da Cultura Galega e en especial a Ramón Mariño, por achegárennos coa edición do *Coloquio* á obra dunha figura senlleira da filoloxía galega. O Instituto da Lingua Galega da Universidade Compostelá, no tricentenario do nacemento de Sarmiento, ofrécelle ó ilustre bieito o galano dun *Atlas Lingüístico Galego*, proxecto que el ideou un século antes de que nacesen a Dialectoloxía como ciencia e maila Xeografía Lingüística. Desgraciadamente, non lle podemos dicir a este pioneiro da dignificación do uso do galego -que no séc. XVIII atreveuse a clamar contra o emprego do castelán en Galicia por parte de ensinantes, cregos e administradores-, que o galego é un idioma de uso normal na sociedade galega actual. Soamente lle podemos dicir a Sarmiento que no ensino e na administración se deron pasos importantes, que a Igrexa oficial segue a vivir de costas á realidade lingüística e cultural de Galicia, que a perda do uso do galego entre as xeracións novas (e na xente urbana en xeral) é gallopante... pero que oficialmente parece non pasar nada, porque parece ser que vivimos nunha sociedade onde (presuntamente) conviven harmonicamente, sen conflito ningún, o galego e o castelán.

A vitalidade social do galego é moi fráxil, a pesar do triunfalismo oficial. Traballarmos arreo para que ben entrado o séc. XXI o galego no seu berce orixinario (a actual Galicia administrativa e as comarcas estremeiras onde é lingua propia: A Terra Navia-Eo, O Bierzo e As Portelas) sexa a regra -e endexamais a excepción- é unha moi nobre causa. É seguírmo-lo foulazo (ou ronsel) iniciado por Sarmiento e continuado por Pintos, Saco Arce, Rosalía, Pondal, Curros, Lamas, Viqueira, Manuel Antonio, Cabanillas, Pedrayo, Risco, Castelao, Bóveda, Anxel Casal, Blanco-Amor, Cunqueiro, Beiras, Ferrín e tantos, e tantos outros galeguistas. É contribuírmos a ser nós mesmos, logo de séculos de colonización cultural (e económica) e de alienación lingüística.

FRANCISCO FERNÁNDEZ REI